

“ויוצא אותו החוצה ויאמר הבט נא השמימה”

הקב"ה הראה לאברהם "הויות דאביי ורבא" שלימדו תורה לישראל בדרכו של אברהם

[מתוך דרשה לסיום הש"ס בלונדון ג' אלול תשע"ב]

שמים: "הויות דאביי ורבא". וביותר יפלא מה שבחרו חכמינו להעיד על רבן יוחנן בן זכאי שהיה מגדולי התנאים, שהיה בקי גם בדבר קטן "הויות דאביי ורבא" - אמוראים שהיו כמה דורות אחריו.

ונראה לומר בזה רעיון נכבד על פי מה שמצינו מאמר נפלא בגדולתם של אביי ורבא, עוד בהיותם קטנים כשישבו ולמדו תורה אצל רבה, וכך שנינו בגמרא (ברכות מח.):

"אביי ורבא" בעודם קטנים "הוי יתבי קמיה דרבה", היו יושבים לפני רבה ללמוד ממנו תורה, "אמרו להו רבה למי מברכין, אמרי ליה לרחמנא" - להקב"ה. שאל אותם רבה שוב, "ורחמנא היכי יתיב", איפה יושב הקב"ה. "רבא אחוי לשמי טללא", רבא הראה באצבעו כלפי הגג, "אביי נפיק לברא אחוי כלפי שמיא", אביי יצא לחוץ והראה באצבעו כלפי השמים.

"אמרו להו רבה תרווייכו רבנן הויתו", שניכם תהיו גדולים בתורה, "והיינו דאמרי אינשי בוצין בוצין מקטפיה ידיע". זהו שאומרים בני אדם על הדלעת, כי בעודם קטנים כבר ניכר עליהם אם עתידים להיות טובים, כמו כן אביי ורבא עוד בהיותם קטנים, כבר ניכר עליהם שעתידים להיות גדולים בתורה. וצריך להבין מה שהתפעל רבה כל כך מחכמתם של אביי ורבא, עד שהעיד עליהם שעתידים להיות גדולים בתורה.

מחלוקת אביי ורבא בקדושת ההיכל אם היא רק בפנים או גם בחוץ

חשבתי דרכי לבאר הענין בדרך דרוש וחידוד, על פי מה שמצינו בגמרא (פסחים כה:): מחלוקת בין אביי ורבא בענין: "הנאה הבאה לו לאדם בעל כרחו", כגון שהוא צריך לעבור ברחוב שיש בו ריח של עבודה זרה, ומפרש בגמרא שהמחלוקת היא באופן: "דלא אפשר וקא מכוין", כלומר שאי אפשר לו להימנע מלעבור ברחוב זה ושלא להריח

אלא בזכות התורה שנמשלה למים". הרי מבואר כי גם הבטחת הזרע כעפר הארץ הוא לשבח ולא לגנאי, מדוע אם כן הוסיף אברהם לבקש: "הן לי לא נתתה זרע" - בדומה לי.

ומתריך כי טרם שהבטיח הקב"ה לאברהם זרע ככוכבי השמים, חשב בלבו כי מה שהבטיח לו זרע כעפר הארץ הוא לגנאי, ולכן התפלל: "הן לי לא נתתה זרע" בדומה לי, אבל אחרי שהבטיח לו הקב"ה שיזכה לזרע נעלה ככוכבי השמים ממעל, נתברר למפרע שגם מה שהבטיח לו מתחילה זרע כעפר הארץ היה לגודל מעלתם, ומזה למדו חכמינו ז"ל לדרוש גם את הדמיון לעפר הארץ לשבח עכדה"ק. אלא שעתה מוטלת עלינו חובת הביאור, מהי ההגדרה הברורה של שתי ההבטחות שיהיו לו זרע "כעפר הארץ" וגם "ככוכבי השמים".

מדוע זכו דוקא אביי ורבא שחכמת התורה נקראת על שמם

פתח דברינו יאיר לבאר כל זה, בהקדם לבאר מה שמצינו כי חכמת התלמוד בסוגיית הש"ס נקראת על שמם של אביי ורבא, כמבואר בגמרא (סוכה כח. ב"ב קלד.):

"אמרו עליו על רבן יוחנן בן זכאי, שלא הניח מקרא ומשנה, גמרא הלכות ואגדות, דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים קלים וחמורים, וגזירות שוות תקופות וגמיטריאות, שיחת מלאכי השרת ושיחת שדים ושיחת דקלים, משלות כובסין, משלות שועלים, דבר גדול ודבר קטן - דבר גדול מעשה מרכבה, דבר קטן הויות דאביי ורבא".

וצריך ביאור הלא בתלמוד בבלי מצינו הרבה זוגות אמוראים שהאירו את העולם באור תורתם, ביניהם: רב ושמואל, רב הונא ורב חסדא, רבה ורב יוסף, רבי יוחנן וריש לקיש ועוד, הנה כי כן מדוע זכו דוקא אביי ורבא שסוגיות התלמוד נקראות על

בפרשתנו פרשת לך לך (בראשית טו-ג): "ויהאמר אברהם הן לי לא נתתה זרע והנה בן ביתי יורש אותי, והנה דבר ה' אליו לאמר, לא יירשך זה כי אם אשר יצא ממעיך הוא יירשך, ויוצא אותו החוצה ויאמר הבט נא השמימה וספור הכוכבים אם תוכל לספור אותם ויאמר לו כה יהיה זרעך". ופירש רש"י: "ויוצא אותו החוצה, לפי פשוטו הוציאו מאהלו לחוץ לראות הכוכבים". וצריך ביאור מה ראה הקב"ה על ככה, להוציא אותו מאהלו כדי שיביט השמימה ויספור את הכוכבים, הלא גם בלא זה היה יכול להבטיח לו זרע ככוכבי השמים.

עוד ראוי להתבונן במה שדקדק ה"אור החיים" הקדוש, הלא הקב"ה כבר הבטיח לאברהם מקודם (שם יג-טז): "ושמתי את זרעך כעפר הארץ אשר אם יוכל איש למנות את עפר הארץ גם זרעך ימנה", הנה כי כן מדוע התלונן אחר כך לפני הקב"ה: "הן לי לא נתתה זרע". ותירץ בלשון קדשו:

"אכן כוונת הכתוב היא על זה הדרך, שבהיות שבשורת הזרע שאמרו לו ה' אמר כעפר הארץ, ודבר ידוע כי הנמשלים לעפר הארץ, הם בני אדם הבזויים והפחותים שאין בהם נפש קדושה, על דרך אומרו (קהלת ג-כא) ורוח הבהמה הירודת היא לארץ, והם הנקראים עמי הארץ, ובני אדם כאלו לא יתמלא רצון הצדיקים בהם, לזה אמר אברהם הן לי לא נתת זרע, פירוש דבר השווה לי לא נתת זרע, ולזה השיבו ה' ואמר לו, ספור הכוכבים כה יהיה זרעך, והם הצדיקים המשולים לכוכבים דכתיב (דניאל יב-ג) ומצדיקי הרבים ככוכבים, ולזה נחה דעתו".

אלא שה"אור החיים" מקשה על תירוץ זה ממה שמצינו במדרש, כי גם מה שהבטיח הקב"ה לאברהם זרע כעפר הארץ הוא לשבח (ב"ר מא-ט): "ושמתי את זרעך כעפר הארץ, מה עפר הארץ מסוף העולם ועד סופו, כך בניך יהיו מפוזרים מסוף העולם ועד סופו, ומה עפר הארץ אינו מתברך אלא במים, אף ישראל אינן מתברכין

מדוע הוציא הקב"ה את אברהם החוצה שיביט השמימה, הלא גם בביתו היה יכול להבטיח לו זרע ככוכבי השמים

אור החיים: הקב"ה כבר הבטיח לאברהם: "והיה זרעך כעפר הארץ", אך אברהם התפלל על זרע שילכו בדרכו

לכן הראה לו הקב"ה את הכוכבים והבטיח לו: "כה יהיה זרעך", לא רק כעפר הארץ אלא גם ככוכבי השמים

ביאור שתי ההגדרות של זרע ישראל שהבטיח הקב"ה לאברהם: (א) "כעפר הארץ", (ב) "ככוכבי השמים"

"ויתהלך חנוך את האלקים ואיננו כי לקח אותנו אלקים. פירש רש"י לגנאי, שלא היה בטוח בו שלא יחטא, על כן לקחו אלקים קודם זמנו שלא יחטא. ובדברי רבותינו מפורסם ההיפך לשבח כי נתהפך למלאך, ומפורסם שהוא מט"ט שנהפך לאש מבשר, כמו שכתבו תוספות פרק אלו טרפות (חולין ס. ד"ה פסוק).

והנראה לפי עניות דעתי כי חנוך התהלך והתבודד בחדרי חדרים ופירש מדרכי העולם עד שנעשה מלאך, אך אין זה חפץ השי"ת, אלא להתערב בין הבריות ולהשיב רבים מעון כאברהם אבינו ע"ה, כי לא ברא הקב"ה העולם הזה למלאכי השרת כי אם לבני אדם, ואז אחר גמור מלאכתם ותיקונם אזי נשמתם למעלה ממלאכי השרת.

והיה ראוי במקום שהעלה הקב"ה את חנוך למדרגת מלאך, היה טוב יותר שישלחוהו הקב"ה להוכיח בני אדם כדרך הנביאים, או כדרך שאמר לאברהם אבינו ע"ה (בראשית יב-א) לך לך מארצך, כי שם ישמעו אליך ותשיב רבים מעון, אך לא היה הקב"ה בטוח בחנוך, לכשיתערב עם אנשי דורו ולא יתבודד, היה חששא שיחזור לדרכיהם ולא יעמוד בנסיון כאברהם אבינו ע"ה, על כן אחר שכבר גמור תיקונו מה שהיה בכוחו להגיע על ידי התבודדותו להגיע למדרגת מלאך, לקחו אלקים ונעשה מט"ט ולא הגיע למדרגת אברהם אבינו ע"ה, כן נראה לפי עניות דעתי".

תיאור הדברים בדברי בנו בעל ה"מכתב סופר"

בנו של מרן ה"חתם סופר" הגה"ק רבי שמעון סופר זי"ע בעל "מכתב סופר", האריך לתאר רעיון קדוש זה בהקדמת "פתוחי חותם" שכתב על שו"ת חתם סופר (חלק יורה דעה) לבאר שיטת אביו הקדוש, והנה מעט מלשון קדשו:

פן אחר בעבודת ה' בבחינת (עירובין יג): "אלו ואלו דברי אלקים חיים", על פי מה שמצינו יסוד גדול במשנתו הטהורה של מרן ה"חתם סופר" על מקרא שכתוב אצל חנוך (בראשית ה-כד): "ויתהלך חנוך את האלקים ואיננו כי לקח אותנו אלקים".

ומפרש בתרגום יונתן: "ופלח חנוך בקושטא קדם ה' והא ליתוהי עם דיירי ארעא, ארום אתנגיד וסליק לרקיעא במימור קדם ה' וקרא שמייה מיטטרון ספרא רבא". פירוש: "ויעבוד חנוך באמת את ה', והנה איננו עם הדיירים של הארץ, כי נסתלק ועלה לרקיע במאמרו של ה', ויקרא שמו מיטטרון הסופר הגדול". וכן כתבו התוספות (חולין ס. ד"ה פסוק) בשם הפייטן (שחרית לשמחת תורה על קדוש קדוש קדוש ה' צבאות): "תקיף מטטרון שר, הנהפך לאש מבשר".

אומר על כך ה"חתם סופר" על הפסוק (שם) ד"ה ויתהלך חנוך, כי חנוך בעודו בחיים בעולם הזה פרש עצמו מכל בני אדם כדי שלא יתקלקל מהם, והתבודד עם הקב"ה ביחודים עליונים בקדושה ובטהרה, לכן זכה שנתעלה חי לשמים ונעשה מלאך מט"ט. והנה אצל אברהם אבינו לא מצינו שנתעלה חי לשמים ונעשה מלאך, כי הוא לא פרש עצמו מבני אדם להתבודד רק עם הקב"ה ביחודים עליונים כל היום, אלא אדרבה יצא מביתו והתחבר עמהם כדי לקרבם לה'.

ומבאר ה"חתם סופר" הענין בזה, כי אברהם אבינו השכיל להבין שאין זו תכלית בריאת האדם שיהפוך למלאך חי בשמים, כי כבר יש לו להקב"ה בשמים רבבי רבבות מלאכים ושרפים, ואם הקב"ה ברא אדם הרי זה כדי שיעבוד את ה' בבחינת אדם, על ידי שיתחבר עם בני אדם לקרבם לה' ולתורתו, ואם הוא ממלא חובתו בשלימות כי אז הוא זוכה אחרי מיתתו להיות גדול יותר ממלאכי השרת, והנה הדברים בלשון קדשו:

את הריח, אבל באין ברירה הוא מתכוון ליהנות מהריח, אביי אמר מותר, רבא אמר אסור.

שנינו על כך בגמרא (שם כו.) עם פירוש רש"י בסוגריים: "אמר אביי מנא אמינא לה, דתניא אמרו עליו על רבן יוחנן בן זכאי, שהיה יושב בצילו של היכל ודורש כל היום כולו, [ההיכל גובהו מאה אמה, וצילו הולך למרחוק מאד ברחוב שלפני הר הבית, ומתוך שרחוב גדול היה ומחזיק בני אדם הרבה, היה דורש שם מפני החמה, שאין לך בית המדרש מחזיקן], "והא הכא דלא אפשר [מלדרוש לרבים הלכות החג] ומכוון [ליהנות מצל הקודש] ושרי, ורבא אמר שאני היכל דלתוכו עשוי", [ואין הנאת צילו נאסרה דאין זה דרך הנאתו].

נמצינו למדים מזה, כי אביי סבר שקדושת ההיכל לא רק לתוכו עשויה אלא גם בחוץ, ולכן מצד הדין היה אסור ליהנות מצילו של ההיכל, אולם מאחר שאי אפשר שלא להשתמש בצילו של ההיכל אף שהוא מכוון ליהנות מותר, אבל רבא סבר שקדושת ההיכל רק לתוכו עשויה, לכן היושב בצילו של ההיכל בחוץ אינו מועל בהקדש.

הנה כי כן נשכיל להבין תוקף חכמתם של אביי ורבא עוד בהיותם קטנים, כי כאשר שאלם רבה: "רחמנא היכי יתיב" - איפה יושב הקב"ה, הבינו שכוונתו לשאול איפה משרה הקב"ה את שכינתו, לכן נשאר רבא בבית המדרש והראה באצבעו כלפי מעלה, כי הלך בזה לשיטתו שהקב"ה משרה קדושתו רק בתוך ההיכל, ולכן משרה הקב"ה קדושתו רק בבית המדרש שיש לו מעין קדושת בית המקדש, כמבואר בגמרא (מגילה כט.): "ואהי להם למקדש מעט, אמר רבי יצחק אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל".

אבל אביי הלך לשיטתו שקדושת ההיכל נמשכת גם בצילו בחוץ, לכן יצא מחוץ לבית המדרש והראה כלפי מעלה, לרמז שהקב"ה ממשיך קדושתו בצל בית המדרש גם בחוץ, ועל כך אמר להם רבה: "תרוויכו רבנן היתו", שניכם תהיו גדולים בתורה ותהיו חלוקים בענין זה להלכה, "והיינו דאמרי אינשי בוצין בוצין מקטפיה ידיע", כי עוד בהיותם קטנים כבר נתגלתה שיטתם בעת גדולתם.

יסוד כל התורה לקרב גם אחרים לעבודת ה'

רחש לבי דבר טוב לבאר חכמתם של אביי ורבא בעודם ילדים בדרך מחשבה ועבודה, כי בעצם אין כאן מחלוקת אלא כל אחד מהם גילה

הבית כאשר אדם רוצה להאיר את החושך הרבי הוא יכול להדליק נרות, אבל בהיותו מחוץ לבית רק כוכבי השמים מאירים את חשכות הלילה.

לכן מצדיקי הרבים ההולכים בדרכו של אברהם, לצאת מפתח ביתם כדי להאיר את אור התורה לאותם העומדים בחוץ, נמשלו ככוכבים המאירים בחוץ. וזהו הענין שיצא אביי לחוץ והראה כלפי השמים, לרמוז שצריך לצאת בחוץ לקרב אחרים לתורה, כדי שיהיו בבחינת: "ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד".

נמצא לפי זה כי שתי דרכים הללו של רבא ואביי אלו ואלו דברי אלקים חיים, כי ברור שמתחילה צריך לעשות כשיטת רבא לעסוק בתורה לעצמו יומם ולילה, כי אם הוא עצמו לא יעסוק בתורה איך יוכל להשפיע לאחרים, ועל כך שנינו (ב"מ קז:): "קשוט עצמך ואחר כך קשוט אחרים". אולם אחרי שעמל בתורה צריך לצאת בחוץ כשיטת אביי, כדי לקרב גם אחרים לתורה ולעבודת ה' וגם רבא עצמו מודה לכך.

יש לומר בזה פרפרת נאה לבאר מה שדרש רבא בגמרא (יומא עב): על מה שנאמר בעשיית הארון (שמות כה-יא): "וצפית אותו זהב טהור מבית ומחוץ תצפנו - אמר רבא כל תלמיד חכם שאין תוכו כברו אינו תלמיד חכם". לפי האמור הרמז בזה, כי תלמיד חכם צריך שיעסוק בתורה "מבית" בבית המדרש, "ומחוץ" שיצא להשפיע מתורתו לנמצאים בחוץ, לכן דוקא רבא אשר בהיותו ילד שעשועים נשאר בבית המדרש, דרש דבר זה ללמדנו שגם הוא מודה לשיטת אביי, שצריך לצאת כדי להשפיע מתורתו גם לאותם העומדים בחוץ.

הנה כי כן ירווח לנו להבין כמה עמקו דברי חכמים, שבחרו לכנות את העמל בתורה בתואר: "היות דאביי ורבא", כדי לרמוז בכך שצריך ללכת בדרכם הקדושה, מצד אחד לשבת בבית המדרש ולעסוק בתורה בבחינת רבא, ומצד שני לצאת בחוץ כדי לקרב גם אחרים לתורה בבחינת אביי. ויש להוסיף כי מטעם זה הקדימו את אביי לרבא באומרים: "היות דאביי ורבא", לרמוז כי המקרב גם אחרים לתורה הוא יותר חשוב לה' ממי שלומד רק לעצמו, כמו שאמר הקב"ה על אברהם: "כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט".

"אהבהו על הבריות כאברהם אביך"

ועתה בא וראה כי עבודה זו של אברהם אבינו, לצאת מפתח ביתו כדי לפרסם את שם ה' ולקרב את הבריות לתורה, נכללת במצות עשה שאנו

חתם סופר: אברהם לא הלך בדרכו של חנוך שהתבודד ונעשה מלאך, אלא השתוקק לקרב הבריות לתורה

אברהם התפלל לה' שיתן לו זרע קודש עם הנבחר, שילכו בדרכו לפרסם את שם ה' בעולם במקום להתבודד

אביי הילד שנשאל איפה יושב הקב"ה, יצא לחוץ והראה כלפי השמים, לרמוז שצריך לצאת ולקרב הבריות לתורה
"ויוצא אותו החוצה ויאמר הבט נא השמימה",
לעשות בכך פועל דמיון שצריך לקרב גם אחרים לתורה

מלאכי מעלה, הלא ה' בורא וממציא כהנה וכהנה חדשים לבקרים, ואם כה יעשו יחידי סגולה בכל דורו ודור, ימצא אחד מני אלף קודש לה' ורוב העולם מקולקל... וזהו שהודיענו יתברך שמו באמרו, כי ידעתיו [אהבתיו] למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו ושמרו דרך ה'".

"ומצדיקי הרבים ככוכבים"

מעתה יאירו עינינו וישמח לבנו להבין מעט מזעיר חכמתם של אביי ורבא, כי כאשר שאלם רבא: "ורחמנא היכי יתיב", נתכוון לשאול איך ממליכים את הקב"ה על העולם, שענין המלוכה הוא בבחינת ישיבה על כסא מלכותו ככתוב (תהלים כט-י): "וישב ה' מלך לעולם". על כך השיב רבא במה שנשאר בבית המדרש והראה באצבעו כלפי מעלה, לרמוז שצריך לשבת בבית המדרש ולעסוק בתורה בלתי לה' לבדו, ועל ידי זה יתגבר על היצר כמאמרם (קידושין ל:): "אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש".

אולם הלא לפי המבואר אחרי שלמד לעצמו צריך ללמד את דרכי ה' גם לאחרים, לכן נתחכם אביי להוסיף על דברי רבא במה שיצא לחוץ, לרמוז שצריך לצאת לאותם העומדים מחוץ לבית המדרש לקרבם לה', כמו שמצינו אצל אברהם אבינו (בראשית יח-א): "והוא יושב פתח האהל כחום היום". ופירש רש"י: "לראות אם יש עובר ושב ויכניסם בביתו". וב"דובר שלום" (אות קנו) הביא על כך פירוש נפלא בשם כ"ק מרן השר שלום מבעלזא זי"ע: "לראות אם יש עובר" - עבירות, "ושב" יחזירו בתשובה שלימה "ויכניסם לביתו".

ויש להוסיף תבלין לבאר בזה מה שהראה אביי באצבעו כלפי השמים, שנתכוון לרמוז בזה על מה שכתוב (דניאל יב-ג): "והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד". ויש לומר הטעם שנמשלו לכוכבים, כי בתוך

"יתברך היוצר וישתבח הבורא, אשר בחר באומה נבחרה, אוהבי מצוותיו ושומרי תורתו, יעקב בחר לו י"ה ישראל לסגולתו, בני ישראל עם קרובו זרע אברהם אוהבו, כדכתיב (ישעיה מא-ח) ואתה ישראל עבדי יעקב אשר בחרתיך זרע אברהם אוהבי, ולמה זה חיבה יתירה נודעת לאברהם אבינו ע"ה משאר אבות העולם שקרא אותו המקום בשם אוהבו.

בירור ענין זה נודע לנו ממאמר השי"ת (בראשית יח-ט), כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' וגו', ידעתיו פירש רש"י לשון חיבה. הורה בזה כי נפלאות אהבת ה' לאברהם אבינו ע"ה, על שלימד דעת את העם וקירבם לעבודתו, והיא שעמדה לו יותר מכל מעשה הטוב וזכות הנפש אשר היה לו לעצמו.

כי באמת גם לפניו היה היו יחידי סגולה, אשר ידעו את ה' ודעת דרכו יחפצו ובאהבתו ישגו תמיד. מי לנו גדול מחנוך אשר מעוצם תשוקתו ודביקותו בה', נתפרדה החבילה ארבע היסודות, חדל מהיות אדם, ונתעלה להיות כאחד מצבא מרום במרום העומדים את פני המלך לשרתו, ואיננו כי לקח אותו אלקים, ולא מצינו באברהם אבינו ע"ה שזדכך עפוריותו כל כך.

אך לא מצד פחיתות וחסרון נפשו לא הגיע אל המעלה הזו, לא, כי אם אברהם אבינו ע"ה היה עושה כאשר עשה חנוך להתבודד עצמו מחברת בני אדם, התעלה גם הוא להיות ממלאכי א"ל, ואשר לא עשה כן הוא, כי התבונן בחכמתו כי לא באלה חפץ ה' שישלים האדם את נפשו לבד, ואת אנשי דורו ישאיר אחריו תרבות אנשים חטאים ומכעיסי ה', כמקרה אשר קרה לדורו של חנוך ודור המבול.

הניסיון הזה לימד אותנו, כי טוב לאדם למעט בהשלמת נפשו למען רבות כבוד ה', למעט את מורדיו ולהרבות עבדיו יודעיו, כי מה יתן ומה יוסיף האדם אם יוסיף מלאך אחד על אלפי רבבות

זרעך", רמז לו על רבא ואביו שעתידים לסלול את הדרך לישראל ללכת בדרכו של אברהם, לעסוק בתורה בבית המדרש וגם לצאת החוצה כדי לפרסם ולהאזיב את שם ה' בעולם.

אברהם אבינו הציל את היות דאביי ורבא מסדום

ועתה בא וראה נפלאות התורה מה שגילה לנו רבינו האריז"ל על הפסוק בפרשת לך לך (בראשית יד-יב): "ויקחו את לוט ואת רכושו בן אחי אברם וילכו והוא יושב בסדום". והנה הדברים בלשון קדשו: "כבר הודעתך איך רבא האמורא נמשך נשמתו משורש דנעמה העמונית בת לוט, וזה סוד ואת כל רכושו בן אחי ראשי תיבות רבא, וכאשר הקליפות שבו את לוט גם את נשמת רבא שבו עמו, עד שיצאה נעמה העמונית ויצא ממנה רבא".

והנה המקובל האלקי בעל "מגלה עמוקות" (סוף פרשת נח) הביא ענין זה והוסיף על כך, כי בעצם נתכוון אברהם להציל בכך את התורה שבעל פה שהיא "היות דאביי ורבא", וזה לשון קדשו:

"כמו שלא היו יכולים ישראל לקבל תורה שבכתב עד אחר גלות מצרים, כן לא יכלו ישראל להשלים תורה שבעל פה עד שהיו בבבל שם נגמר תלמוד רב אשי, ולכן מיד אחר ירידת אברהם למצרים שהיתה עבור תורה שבכתב, זכר בתורה ענין ד' מלכים שהיו בעמק המלך על בבל שהיא עמוקה ואמרפל הוא מלך בבל, שם זכו ישראל לקבל תורה שבעל פה.

וזה סוד שרמז בזה הפרשה והריגת המלכים, וישמע אברם כי נשבה אחיו ואת כל רכושו בן אחי אברם, שכתב האריז"ל בספר כונות שהוא ראשי תיבות רב"א, שבאותו פרק נתכוון אברהם להוציא ניצוצות של רבא שהיה תקוע בלוט, וקשה מאי ענינו לכאן, אבל לדידי ניחא שבזו המלחמה היה מתעסק אברהם, להוציא ניצוצות של תורה שבעל פה שזכו ישראל בימי אביי ורבא שהיו בבבל".

נמצינו למדים מזה כי במלחמת המלכים, השתדל אברהם להציל את לוט, כדי להציל בכך את נשמת רבא שיחד עם אביו גילו לישראל תורה שבעל פה. ולפי האמורא הרי זה מתאים להפליא עם דרכו של אברהם בעבודת ה', לעבוד את ה' בשתי הבחינות של רבא ואביו, מצד אחד לשבת באהלה של תורה כדי להתעלות בתורה ובקדושה, אך מצד שני לצאת החוצה כדי לפרסם ולהאזיב את שם ה' בעולם, לכן סיבב הקב"ה שדוקא אברהם יציל את אור תורתם של אביו ורבא שהלכו בדרכו של אברהם אבינו.

לאדם לבודד עצמו מכל בני אדם ולהתייחד רק עם ה' ותורתו, ושיטה שניה של אברהם כי ראוי לאדם להרבות כבוד שמים, על ידי שיצא מביתו ויפרסם בעולם את שם ה' ותורתו.

הנה כי כן יאירו עינינו להבין מה שהתפלל אברהם לה' באומרו: "הן לי לא נתתה זרע", כי הן אמת שכבר הבטיח לו הקב"ה גם זרע כעפר הארץ, אשר יש בהם מעלה גדולה כמו שדרשו במדרש הנזכר לעיל: "מה עפר הארץ אינו מתברך אלא במים, אף ישראל אינן מתברכין אלא בזכות התורה שנמשלה למים".

אולם בהבטחה זו הרי נכלל רק שיהיו כעפר הארץ, שאינו מתברך אלא במים שהוא רמז על התורה שנמשלה למים, ומצד זה הרי הם עלולים ללכת בדרכו של חנוך, לקבל את התורה לעצמם ולעבוד את ה' בהתבודדות בלי לפרסם את שמו לאחרים, ועל כך שפך את לבו לה' בתפלה: "הן לי לא נתתה זרע", אני רוצה להקים מזרעי עם הנבחר שילכו בדרכי, וידעו נאמנה שאין זה מספיק לעבוד את ה' רק לעצמו, אלא צריך לפרסם ולהאזיב את שם ה' בעולם גם לאחרים.

מעתה ירווח לנו להבין מה גדלו מעשה ה' שהוציא את אברהם החוצה, על פי מה שכתב הרמב"ן פרשת לך לך (בראשית יב-ו), כי לפני כל נס צריך לעשות פועל דמיון למטה כדי לעורר את הנס מלמעלה: "ודע כי כל גזירת עירין כאשר תצא מכח הגזירה אל פועל דמיון תהיה הגזירה מתקיימת על כל פנים, ולכן יעשו הנביאים מעשה בנבואות". וכן כתב הספורנו (במדבר כח): "הניסים יעשהו הא"ל יתברך על ידי עבדיו עם הקדמת איזו תנועה מסודרת מאתו, כענין השליכהו ארצה, הרם את מטך, והכית בצור".

על כן כדי לעשות פועל דמיון למלא את בקשתו של אברהם שיזכה לזרע אשר ילכו בדרכו: "ויוצא אותו החוצה". ופירש רש"י: "לפי פשוטו הוציאו מאהלו לחוץ לראות הוככבים". והענין הוא על פי המבואר בגמרא (יומא כח): "אברהם אבינו זקן ויושב בישיבה היה". נמצא כי ביושבו בביתו עסק בתורה כשיטתו של רבא, שהראה באצבעו כלפי מעלה בבית המדרש.

אלא שכאן כדי לעשות פועל דמיון הוציאו הקב"ה מביתו החוצה, כשיטת אביו שיצא מבית המדרש החוצה, "ויאמר הבט נא השמימה וספור הוככבים", כמו שעשה אביו שהראה באצבעו כלפי כוכבי השמים, לרמז שצריך לזכות את הרבים בבחינת: "ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד". ועל כך הבטיח לו הקב"ה: "ויאמר לו כה יהיה

אומרים פעמיים בכל יום שחרית וערבית (דברים ו-ה): "ואהבת את ה' אלקיך", כמו שכתב הרמב"ם ב"ספר המצות" (מצות עשה ג) בלשון קדשו:

"מצוה ג' היא שצונו באהבתו יתעלה... וכבר ביארנו שזאת המצוה גם כן כוללת שנהיה קוראים לבני האדם כולם לעבודתו יתעלה ולהאמין בו... שאתה כשתאהב איש אחד, תספר בשבחיו ותרכה בהם ותקרא בני אדם לאהוב אותו... כן כשתאהב אותו יתעלה באמת כאשר הגיע לך מהשגת אמתתו, אתה קורא בלי ספר הסכלים והפתיים לדעת ידיעת האמת אשר ידעתו. ולשון הספרי ואהבת את ה', אהבה על הבריות כאברהם אביך, שנאמר ואת הנפש אשר עשו בחרן. ורצונו לומר כמו שאברהם מפני שהיה אוהב... קרא בני האדם להאמין בשם מרוב אהבתו, כן אתה אוהב אותו עד שתקרא אליו בני האדם".

הרי לנו דברים ברורים כי אי אפשר לקיים כראוי את המצות עשה: "ואהבת את ה' אלקיך", רק אם נלך בדרכו של אברהם אבינו שיצא מפתח ביתו, כדי להשפיע על אחרים לאהוב את ה'. יומתק לבאר בזה מה שמבואר בתיקוני זוהר (הקדמה ב:): כי מלאך מט"ט מעלה לה' את קריאת שמע של ישראל: "עוף דאיהו צפור דיליה איהו מטטרו", עליה אתמר (קהלת י-כ) כי עוף השמים יוליך את הקול, קול דקריאת שמע".

לפי האמורא יש לומר הטעם לכך, כי היות שבעולם הזה לא יצא חנוך מד' אמותיו להשפיע מתורתו לאחרים, נמצא שלא קיים בשלימות את המצות עשה: "ואהבת את ה' אלקיך" - "אהבה על הבריות", לכן כדי לתקן ענין זה מעלה מלאך מט"ט שהוא חנוך, את קריאת שמע של ישראל שנזכר בה המצוה שמקיימים ישראל: "ואהבת את ה' אלקיך".

אברהם התפלל על זרע קודש שילכו בדרכו להשפיע לאחרים

בדרך זו במסילה נעלה לבאר מה שהתפלל אברהם לה': "הן לי לא נתתה זרע", אשר כבר למדנו הביאור על כך מדברי ה"אור החיים" הקדוש, כי אף שכבר הבטיח לו הקב"ה: "והיה זרעך כעפר הארץ", התפלל לה' לזרע שילכו בדרכו, ולכן הוסיף הקב"ה להבטיח לו זרע שיהיו ככוכבי השמים, וצריך ביאור שתי ההגדרות של זרע "כעפר הארץ" לעומת זרע "ככוכבי השמים".

אך לפי האמורא נראה לבאר הענין בזה, כי כאשר נתבונן מכל האמורא נשכיל להבין, כי טרם שבחר הקב"ה בדרכו של אברהם, היו קיימות בעולם שתי שיטות בעבודת ה', שיטה אחת של חנוך כי ראוי